

je ca. 300—400 m oddaljeno od mesta, kjer so raziskovali neolitsko naselbino v Vinči.

V članku se avtor ne spušča v datacijo posameznih predmetov, temveč le ugotavlja, da tudi ta material podpira njegovo datacijo začetkov naselbine Vinče v VII.—VI. stoletje. Ne oziraje se na mnenje in hipoteze avtorja, je potrebno omeniti nekaj momentov. Železni nož in kopje nesporno pripadata latenski periodi. Kopitasto kameno sekuro, ako je sekira res takšna, za sedaj ni še mogoče pravilno datirati, gotovo pa pripada veliko zgodnejšemu času, kakor omenjena železna objekta. Avtor označuje to najdbo kot grobni inventar. Nikjer pa ni dokaza, da bi bil tu res kak grob. Vse predmete so našli slučajno, pri kopanju temeljev za šolo. O njih najdbi nimamo prav nobenega drugega podatka. Poleg teh od avtorja objavljenih objektov pa so na istem mestu in istočasno z njimi našli tudi večje število fragmentov keramike. Ti fragmenti pripadajo naselbinskim objektom. Zato je zelo verjetno, da vseh teh predmetov niso našli na enem mestu oziroma na kupu, temveč so bili na vsem prostoru, kjer so kopali temelje. V tem primeru pa moramo računati tudi z različno stratigrafsko globino. Tako seveda že sama po sebi odpade hipoteza o kakem grobu, za katerega bi bili sicer vsaj podatki o najdenih človeških kosteh ali pa o žganini.

Milutin V. Garašanin: *Potiska kultura u Banatu* (Srpska akademija nauka, Starinar, Organ Arheološkog instituta SAN, Nova serija, Knjiga I, Beograd 1950, str. 19—25, 7 risb v tekstu in francoski povzetek).

Tiška kultura, ki je dobila ime po reki Tisi, kjer je glavno področje njenega širjenja, je deloma tudi v Jugoslaviji samostojna kulturna skupina, vendar pa je področje njenega širjenja pri nas omejeno le na severni del Vojvodine. Avtor je obdelal ustrezno kulturno gradivo s področja Banata. Tu pa za sedaj dobi le 4 čista najdišča tiške kulturne skupine, sodeč po materialu, ki ga je imel v muzeju v Zrenjaninu. Vsekakor se bo to število znatno povečalo, ko bo vse področje sistematično raziskano. Prav pogosto pa naletimo na tiško kulturno skupino tudi v zvezi z drugimi skupinami, prvenstveno z materialom vinčanske skupine. Kakor je ugotovil avtor, se tiška skupina na področju Jugoslavije širi le po severnem Banatu, medtem ko so južnejše najdbe te skupine vedno le v zvezi z drugimi skupinami, oziroma s starejšo vinčansko kulturno skupino, kjer je ta tudi močnejša. Avtor je tudi ugotovil, da so na najdiščih s čisto tiško kulturo fragmenti keramike vinčanske skupine, kar mu obenem s tiškimi elementi na najdiščih vinčanske kulturne skupine, med katerimi je tudi sama Vinča, služi kot temelj za ugotovitev medsebojnega odnosa teh dveh skupin. Tako sklepa pravilno, da je tiška kultura časovno paralelna s starejšo in mlajšo vinčansko skupino. Hkrati je bil med njima tudi zelo živ stik, tako da sta skupaj mogli sprejemati neke nove elemente. Tudi zamenjava kulturnih dobrin je morala biti med njima živa, tako da so izvirni predmeti ene prehajali na področje druge skupine.

Avtor dalje v razpravi izloča iz okvira tiške kulturne skupine posamezne objekte, oziroma posamezne tipe, si so jih nekateri madžarski arheo-

logi po krivici pripisovali njej. Tako n.pr. žrtvenike, ki jih je Tompa štel kot tipično obliko tiške kulturne skupine. Avtor pa opozarja, da je najti takšne objekte v veliki množini na področju vinčanske kulturne skupine, posebno v sami Vinči, dočim Tompa trdi, da so takšne objekte našli le na dveh najdiščih tiške kulture, katerih pa eno (Tordoš) niti ne pripada tiški kulturi. Prav tako izloča avtor iz tiške kulturne skupine keramiko s trakastimi ornamentami, izpolnjenimi z žigosanimi vbodi. Takšno ornamentiko nahajamo na globokih terinah s cilindričnim vratom in širokim ramenom ter na kapastih pokrovi, kakor jih imenuje Vasić. Avtor misli, da bi bilo možno spraviti to keramično skupino v zvezo s tiško kulturo le glede na načelo delitve ornamentalnih površin s težnjo k delitvi na friz in metope. Avtor je povsem točno ugotovil, da ta vrsta keramike v Vinči, kjer nastopa med 6. in 4. m (po avtorju med 6,5 in 4,0 m), po svojem značaju izstopa iz splošnega kompleksa pojavov v vinčanski kulturi. Toda na teh najdiščih vinčanske kulturne skupine je zastopana v večji množini (str. 22). V tiško kulturno skupino so to vrsto keramike začeli uvrščati šele v novjšem času, dasi v njenem inventarju ni znana, prav tako tudi ne ustreza celotnemu značaju tiške kulture. Izvir teh oblik je pa avtor voljan prisoditi Vodastra kulturi v Romuniji, kjer izloča Christescu kot prvo keramično skupino tisto, ki je tako v ornamentiki kakor tudi v oblikah naj sodobnejša keramiki, o kateri tukaj razpravljamo.

Avtor se je dotaknil tudi vprašanja izvora tiške kulture. Tompa je menil, da se je ta kulturna skupina razvila iz Bükki kulture, in sicer tedaj, ko so prebivalci Bükki kulture začeli zapuščati pogorje Bükki in naseljevati ravnico (Bükki III), kjer so prešli k intenzivnejšemu poljedelstvu. Posledica tega mnenja je bilo tudi mnenje nekaterih, da je bila tiška oblast kasneje središče od koder je začela ekspanzija proti jugu, Balkanu. Avtor predmetne razprave pa spet vzdržuje svoje mnenje, da je bila Bükki kultura na višku svojega razvoja (Bükki II) časovno že paralelna tiški kulturi, t. j. da se je bila tudi že razvila, zato pač ni mogla nastati iz Bükki kulture. Tudi drugi kronološki momenti, ki jih navaja avtor, pobijajo Tompovo mnenje, zasnovano v glavnem le na tipološkem razvoju oblik. Tako bi bilo, ako je avtorjevo gledišče pravilno, precej omajan del kronološke in genetične postavke, ki jo je postavil Tompa.

Ko ovrže dosedanjo domnevo, skuša avtor najti drugo rešitev izvora tiške kulture, priznava pa sam, da nima dovolj materialnih opor. Avtor opozarja na Boian A skupino, ki naj bi bila v svojih začetkih starejša od tiške. Berciu jo namreč vzporeja paralelno z zadnjo fazo Bükki I in z Bükki II. Opozarja pa tudi na nekatere neznatnejše elemente tipološkega značaja, kakor so meandroidni motivi v Boian A, ki je soroden tiškemu, in pa na slikanje že žganih posod v Boian A. Zatorej avtor sodi, da je bolj logično iskati izvora takšnih pojavov, kakršni nastopajo tudi v tiški kulturi, bolj na jugovzhodu, ker so tu pač zgodnejši. Sicer meni, da ti elementi za sedaj še ne odločajo o izvoru tiške kulture, sodi pa, da so tudi ti elementi odločali pri formiranju tiške kot lokalne kulturne skupine.

Povsem soglašam z avtorjevimi dokazi in tudi z avtorjevim izvajanjem. Vendar bi le dopuščal možnost vpliva Bükka na tiško kulturo in sodelovanja z njo pri njeni zgraditvi, čeprav šele v kasnejši tiški fazi. Tudi jaz namreč dvomim, da se je tiška mogla razviti samo iz Bükk kulture. Dokazi, da bi imela tiška svoj izvor v Boian A kulturi, so za sedaj še preskromni, ne glede na to, ali je sploh njena kronološka postavitev povsem točna. Doslej je le nekaj najdišč, ki nam dajejo nekaj stratigrafskih podatkov in po katerih je Gumelnita kultura paralelna z vinčansko, medtem ko je Boian A kultura na teh najdiščih starejša od Gumelnite kulture. Doslej pa še ni ugotovljeno, s katero fazo vinčanske kulture je Gumelnita paralelna. Avtor se sicer sklicuje tudi na Vasićevo mnenje, ki je posamezne pojave v Vinči paraleliziral s pojavi v Gumelniti kulturi (str. 23. — Vasić, Preistoriska Vinča I, 91 in sl.). Opozoriti pa moram, da je Vasić tu razpravljal le o nekem posebnem videzu keramike, oziroma ornamentike, ki je izdelana v t. i. barbotinski tehniki. Ta keramika se pa v Vinči ne prikaže v drugi fazi, ki leži nad plastjo s stanovanjskimi jamami, kakor pravi avtor, temveč v sami plasti s stanovanjskimi jamami nekako do 8 m. To pa je tipična keramika, ki v Vinči, Starčevu in na drugih naših najdiščih spada v starčevačko ali pa körös kulturno skupino. Ni mi pa znano, kakšni so stratigrafski podatki te keramike na romunskih najdiščih. Ker so povrhu vsega tekst in reprodukcije v ustreznih publikacijah, ki jih imam na razpolago, nejasni, ne morem določiti, ali je ta keramika ista kot na naših najdiščih, oziroma ali je na kakršen koli način mogoče tamkajšnjo keramiko paralelizirati s starčevačko in körös kulturno skupino. Berciu pa stavlja kronološko tabelo za pokrajino Olteniei v Romuniji leta 1939 tudi nekoliko drugače, kakor jo citira avtor gornje razprave po starejših delih. Res je, da stavlja Berciu Boian I. pred Gumelnito kulturo. Toda Boian I-II nista paralelizirana z Vinčo I, t. j. s fazo stanovanjskih jam, temveč šele z II. vinčansko fazo, medtem ko naj bi bila Gumelnita I. paralelna nekako koncu II. vinčanske faze in začetku III (ca. 7,0 do 6,0 m). Po Berciujevi kronologiji bi Boian I—II bila vsekakor paralelna ne s starčevačko fazo Vinče, temveč s kasnejšo, ko se prikažejo že tiški elementi, z drugimi besedami, tudi tiška in Boian I—II bi bili vsaj delno istočasni. Ne bom se tu spuščal v problematiko tega vprašanja, vendar navajam tukaj ta primer le kot ilustracijo nezanesljivosti kronologije romunskih najdišč, na katero avtor razprave naslanja svoje sklepe.

S svojo razpravo je avtor v polni meri odprl novo ocenjevanje in tudi novo problematiko tiške kulturne skupine, posebno pa njenega izvora. Da danes še ni mogoče zadovoljivo odločati o tem, je pač krivo pomanjkanje materialnih opor. Opozoril je pa tudi na pot, kamor bi morda kazalo kreniti. Toda ko je povsem izključil Bükk kulturo, ni posvetil dovolj pozornosti posameznim drugim domačim elementom. Da je tudi Boian A ali katera druga od starejših kultur na jugovzhodu lahko vplivala ali celo dala pri vstvarjanju tiške kulture mnoge elemente, je povsem jasno. Ni se pa avtor niti z besedo dotaknil odnosa tiške do starčevačke oziroma Körös kulturne skupine, ki je vsekakor starejša od tiške, v svojih začetkih tudi od vinčanske. Zelo je verjetno, da bo pri reševanju tega problema, t. j. izvora tiške,

v kompleks elementov, ki so tiški dali podlago, potrebno vključiti poleg Bükki (ki je v tiški res zapustila celo vrsto sledov, tako v strukturi, kakor v keramičnih objektih in ornametiki), recimo Boian A, tudi prvenstveno körös kulturno skupino.

Milutin Garašanin: *Die Theiss-Kultur im jugoslawischen Banat* (sep. odtis iz 33. Bericht der Römisch-germanischen Kommission, 1943—1950, str. 125—132, 1 slika v tekstu in 1 tabela materiala).

Razprava se ukvarja z istim problemom, ki ga je načel avtor v svoji razpravi »Potiska kultura u Banatu« (Starinar 1950). Bistvenih sprememb v novi razpravi ni, ker je v glavnem le prevod prejšnje razprave. Avtor se poslužuje istih elementov in prihaja tudi do istih sklepov. Zato spadajo sem tudi opombe, ki sem jih izrekel za prejšnjo razpravo.

Milutin V. Garašanin: *Ka najstarijim slovenskim kulturama naše zemlje i problemu porekla izvesnih njihovih oblika* (Srpska akademija nauka, Starinar, organ Arheološkog instituta SAN, Nova serija, Knjiga I, Beograd 1950, str. 27—37, s francoskim povzetkom).

Po kratkem pregledu dosedanjega dela na polju staroslovanske arheologije v Srbiji preide avtor k pregledu starejših slovanskih kultur v Jugoslaviji. Da bi se čimbolj približal točnim sklepom, začne pregled od mlajših faz in postopoma prehaja k starejšim. Zato kot prvo prikazuje belobrdsko kulturno skupino, za njo köttlaško-karantansko, potem dalmatinsko-hrvatsko, keszthelysko in kuturgursko skupino. Pri vprašanju keszthelyske kulturne skupine se avtor dotika njene etnične pripadnosti, tu se pa, ko navaja mnenja raznih avtorjev, nagiba k mnenju, da so pri tej kulturi v veliki meri sodelovali tudi Slovani. Glede datacije navaja le gledišča raznih arheologov, ki različno postavljajo keszthelysko kulturno skupino v čas od VI.—VIII. oziroma celo IX. stoletja. Glede materialne povezave med keszthelysko in kasnejšimi slovanskimi kulturnimi skupinami skuša avtor opozoriti na vrsto predmetov, ki so po njegovem mnenju sprejeti iz keszthelyske kulture, tako, da bi naj bil to nov dokaz o velikem slovanskem udejstvovanju v tej kulturi. Prav tako pripisuje avtor Slovanom tudi t.i. kuturgursko skupino (Čadjevica), sam pa je ne imenuje s tem imenom, temveč le navaja nazive, ki so bili v navadi do tedaj, ko je razprava bila napisana.

Avtor potem prehaja k posameznim pojavom v materialni kulturi, pri katerih se največ ustavlja pri vprašanju slovanske keramike in pri vprašanju staroslovanskih hiš, o čemer navaja mnenja raznih arheologov in tudi svoje. Nekoliko podrobneje se avtor ukvarja z vprašanjem izvora slovanske keramike in s pridom uporablja poleg srednjeevropske predvsem romunsko literaturo. Ne prisvaja si v polni meri mnenj, ki so jih izrekli srednjeevropski strokovnjaki (Borkovský), češ da se je evolucija slovanske keramike izvršila: praški tip (slovanska keramika I. stopnje), gradiščanska keramika. Postavlja drugo hipotezo, po kateri naj bi se slovanska keramika razvila takole: dakorimska keramična skupina, kasnoantična keramična skupina (Dinogetia), keramična skupina Damaroaia B iz začetka VI. stoletja (nosilci te kulture